

ชาติพันธุ์ที่กรุงเทพฯ นำเสนอ: จาก “ของโชว์แปลก” สู่ “การเป็นสินค้า” ในสังคมไทย

ในมุมมองของคนกรุงเทพฯ เมื่อกล่าวถึงผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ พวกเขาอาจเข้าใจว่าเป็นกลุ่มคนซึ่งมีอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิต เป็นของตนเอง ทั้งยังแตกต่างตรงข้ามกับคนกรุงเทพฯ ซึ่งใช้เวลาในชีวิตประจำวันไปกับความเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่ ความแตกต่างกันนี้ ส่งผลให้คนกรุงเทพฯ อยากรู้จักผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์และต้องการพาผู้คนเหล่านี้เข้ามาในเมืองหลวงเพื่อให้ทั้งสองฝ่ายทำความรู้จักระหว่างกัน อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่น่าสนใจคือ เมื่อคนกรุงเทพฯ พาผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์มาปรากฏตัวตามสถานที่ต่าง ๆ นั้น พวกเขานำเสนอตัวตนของผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ออกมาในลักษณะใด

สมมติฐานเบื้องต้นของบทความชิ้นนี้คือ การนำเสนอตัวตนของผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์โดยคนกรุงเทพฯ เริ่มต้นจากการเป็นของโชว์ความแปลก จนกระทั่งเมื่อเวลาผ่านไป จึงถูกพัฒนาให้เป็นสินค้าในรูปแบบต่าง ๆ ดังนั้น ในอีกมุมหนึ่ง การนำเสนอตัวตนของผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์โดยคนกรุงเทพฯ จึงยังอาจเจือปนไปด้วยการตีความและการเพิ่มเติมสีสันเพื่อตอบสนองต่อคนกรุงเทพฯ เองด้วย

บุรพคดีศึกษา (Orientalism)

เมื่อมีการกล่าวถึงประเด็นเรื่องการนำเสนอตัวตนของผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์โดยคนเมือง คงหนีไม่พ้นที่จะกล่าวถึงแนวคิดเรื่องบุรพคดีศึกษา (Orientalism) ของ เอ็ดเวิร์ด ซาอิต (Edward Said, 1979) โดยซาอิตชี้ให้เห็นว่า เรื่องราวของคนตะวันออกซึ่งถูกนำเสนอผ่านสื่อต่าง ๆ นั้น ล้วนมาจากความรู้ที่ยึดโยงเอายุโรปเป็นศูนย์กลางมาตั้งแต่สมัยล่าอาณานิคม เรื่องราวของคนตะวันออกเป็นเพียงการสร้างภาพแทน (Representation) โดยชาวยุโรปผู้ซึ่งเชื่อว่าตนมีอำนาจและอารยธรรมที่เหนือกว่า คนตะวันออกเป็นเพียงกลุ่มคนล้าหลังซึ่งไม่ทันต่อโลกสมัยใหม่ แต่ก็มีเสน่ห์แปลกประหลาดอันสมควรนำมาแสดงให้ชาวโลกได้เรียนรู้ การนำเสนอตัวตนของชาวตะวันออกจึงขาดการให้ความสำคัญต่อเนื้อหาและบริบทเฉพาะของพื้นที่นั้น ๆ อันนำไปสู่อคติและความขัดแย้งระหว่างกันเสมอมาในหน้าประวัติศาสตร์ ซาอิตแสดงให้เห็นว่า อารยธรรมอาหรับ-อิสลาม เป็นกรณีศึกษาซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งเหล่านี้ การนำเสนอภาพลักษณ์เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนตะวันออกกลางให้ดูมีความลึกลับและป่าเถื่อน ส่งผลให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกตะวันออกกลางในปัจจุบัน ยังคงมักเกี่ยวข้องกับเรื่องความรุนแรง

ถึงแม้อาจมีข้อสงสัยเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องบูรพคติศึกษาอยู่บ้าง อย่างน้อยก็คือคำถามที่ว่า ชาติดั้งเดิมที่กำลังสร้างภาพแทนของคนยุโรปด้วยหรือไม่ แต่ก็ไมอาจปฏิเสธได้ว่าสิ่งที่ชาติดั้งเดิมนั้น เป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นและยังคงดำเนินมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ เช่นเดียวกับในสังคมไทย ซึ่งการ นำเสนอตัวตนของผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ตามสื่อต่าง ๆ ก็มักเป็นภาพแทนที่มาจากมุมมองและการ ตีความของคนกรุงเทพฯ ผู้ซึ่งเชื่อว่าสังคมเมืองมีทุกสิ่งทุกอย่างเหนือกว่าสังคมชนบท แต่คนเมืองก็ ควรได้เรียนรู้ถึงความแตกต่างนั้นในฐานะที่อยู่ภายใต้รัฐชาติเดียวกัน สิ่งนี้ดำเนินมาตั้งแต่ยุคการ สร้างรัฐชาติสมัยใหม่ภายใต้อิทธิพลของประเทศอาณานิคมแล้ว และถูกผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องใน ในฐานะของใช้ความแปลกและการเป็นสินค้าในรูปแบบต่าง ๆ อันจะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

ชาติพันธุ์ในฐานะของใช้ความแปลก

ในช่วงแห่งการก่อร่างสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ของไทยตั้งแต่ทศวรรษ 2410 เป็นต้นมา ผู้คน กลุ่มชาติพันธุ์ในดินแดนสยาม เริ่มกลายมาเป็นกลุ่มคนที่ชนชั้นสูง (Elite) ในกรุงเทพฯ ต้องการทำความ รู้จักอย่างจริงจัง พวกเขาเดินทางไกลบุกป่าฝ่าดงเพื่อศึกษาเรื่องราวของผู้คนกลุ่ม ชาติพันธุ์ ทั้งยังมีความปรารถนาที่จะแสดงให้ชาวยุโรปได้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างชนชั้นสูง ของกรุงเทพฯ ซึ่งมีความอารยะ กับ ผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งยังมีความล้าหลังและต้องได้รับการ พัฒนาจากพวกตน (Thongchai, 2000)¹ ดังนั้น การพาผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์มาปรากฏตัวในเมือง หลวง ในฐานะของใช้ความแปลกจึงปรากฏขึ้น ทั้งนี้ ปรากฏการณ์ดังกล่าวไม่ใช่เรื่องบังเอิญ เพราะสอดคล้องกับวัฒนธรรมของกลุ่มประเทศยุโรปในขณะนั้น ซึ่งกำลังนิยมการจัดแสดง นิทรรศการสวนสัตว์มนุษย์ (Human Zoo) อันเป็นสถานที่ที่รวบรวมผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ในทวีป ต่าง ๆ ซึ่งเชื่อว่ายังไม่มีอารยะเทียบเท่ากับยุโรป ตัวอย่างเช่น นำชนเผ่าคนผิวดำในทวีปแอฟริกา มาอยู่ในคอกและให้พวกเขาแสดงวิถีชีวิตซึ่งชาวยุโรปไม่เคยพบเห็นมาก่อน (Andreassen, 2015) ถึงแม้ชนชั้นสูงในกรุงเทพฯ จะไม่ได้กระทำการเหมือนชาวยุโรป แต่การที่พวกเขากำลังอยู่ในช่วง เรียนรู้วัฒนธรรมของประเทศจักรวรรดินิยมตะวันตก ก็ส่งผลให้พวกเขารู้จักที่จะแสวงหาผู้คนกลุ่ม ชาติพันธุ์ในป่าลึก และต้องการที่จะพาผู้คนเหล่านี้ออกมาแสดงตัวให้คนภายนอกได้เห็นในฐานะสิ่ง สร้างความบันเทิงใจ

เรื่องราวของเด็กชายคนหนึ่งในราชสำนักของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453) เป็นกรณีตัวอย่างหนึ่งซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ดังกล่าว เรื่องราวของคน

¹ สิ่งนี้เป็นหลักฐานว่า ชนชั้นสูงในกรุงเทพฯ รับแนวคิดการสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ตามแบบประเทศอาณานิคม การที่ชนชั้นสูงในกรุงเทพฯ พยายามศึกษาเรื่องราวของดินแดนต่าง ๆ ภายในสยาม ส่วนหนึ่งก็เป็นไปเพื่อหาแนวทางในการรวบอำนาจและทรัพยากรของดินแดนเหล่านี้ ให้เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นการกระทำที่ไม่ต่างจาก ผู้ปกครองในประเทศอาณานิคม แต่ในกรณีของไทย เป็นการสร้างอาณานิคมภายใน

เริ่มต้นขึ้นเมื่อพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงมีพระราชประสงค์อยากเลี้ยงเด็กชาวมานิ (หรือที่คนกรุงเทพฯ เรียกในเชิงขบขันว่าชาวเงาะป่าเพราะมีทรงผมหยิกหยอย) พระองค์จึงมีรับสั่งให้ข้าราชการบริพารลงไป เสาะแสวงหาเด็กชาวมานิและเกลี้ยกล่อมให้เข้าวัง ในที่สุด ข้าราชการบริพารก็ได้เด็กชาวมานิคนหนึ่ง จากป่าพัทลุงชื่อคนึง คนึงถูกผู้ใหญ่ใช้อุบายพามาดูมโนราห์ จนกระทั่งคนึงผล็อยหลับไปจากการ ชมการแสดง ผู้ใหญ่จึงจับคนึงส่งให้ข้าราชการบริพารรับไปดำเนินการต่อ เมื่อคนึงรู้สึกตัวจึงมีการขัด ปืน แต่เหล่าข้าราชการบริพารก็เกลี้ยกล่อมจนคนึงยอมเข้ากรุงเทพฯ ได้สำเร็จ นับจากนั้นมา ชีวิต ของคนึงก็เปลี่ยนไป เขาได้รับการเลี้ยงดูจากคนในราชสำนักและเติบโตขึ้นเป็นมหาดเล็ก แต่ดู เหมือนว่าอายุของคนึงจะไม่ยืนยาวนัก เมื่อเขาหายตัวไปจากราชสำนัก และสื่อกันว่าคนึงกลายเป็น คนติดเที่ยวจนกระทั่งเสียชีวิตไปโดยไม่ทราบสาเหตุที่แน่ชัด (ดู บุญเสริม, 2548, น.29-66)

ในบันทึกของเจ้าจอมหม่อมราชวงศ์สดับ แสดงให้เห็นถึงการที่คนึงกลายมาเป็นสิ่งที่ผู้คน ในราชสำนักต่างพากันจับจ้อง (Gaze) อย่างสนใจใคร่รู้ว่าวันนี้คนึงจะทำอะไรที่ผิดแปลกแตกต่างไป จากคนในวัง ในบันทึกนั้น มีการเขียนไว้ว่า เมื่อคนึงมาถึงวังในวันแรก ทุกคนต่างรุมล้อมดูคนึง ทันใดนั้น คนึงก็ล้มตัวนอนหงายและยกนิ้วเท้านิ้วมือกำจันแน่น ทุกคนต่างพากันตกใจและสงสัย จนกระทั่งพระอัครชายาเธอพระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ นำกล้ายมาตั้งไว้หน้าคนึง คนึงจึงลุกขึ้นมา รับประทาน คนในวังเข้าใจว่านี่คงเป็นการแสดงมารยาในแบบของคนึง นับจากนั้นมา คนึงก็ กลายเป็นผู้สร้างความขบขันให้แก่คนในวัง แม้คนึงจะมีพฤติกรรมที่คนในวังมองว่าเสียมารยาทอยู่ บ้าง แต่ทุกคนก็ไม่ได้ถือสาอะไร เพราะถือว่าคนึงเป็นคนป่า กิริยาท่าทางจึงดูเหมือนครึ่งลิงครึ่งคน (กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม, 11 กันยายน 2567) ทั้งนี้ ราชสำนักยังพาคนึงมาให้คน กรุงเทพฯ รู้จักด้วย ราชสำนักถ่ายรูปลักษณ์ในอิริยาบถต่าง ๆ และให้แต่งชุดทั้งแบบชาติพันธุ์มานิ และแบบสมัยใหม่ จากนั้นจึงนำมาวางจำหน่ายในงานประจำปีวัดเบญจมบพิตร ซึ่งพบว่าผลตอบ รับดีมาก มีผู้คนเป็นจำนวนมากทั้งคนกรุงเทพฯ และคนยุโรป ให้ความสนใจซื้อรูปของคนึงจนต้อง พิมพ์รูปชุดใหม่ (ชาลี, 2555, น.131-132)

นอกจากเรื่องของคนึงแล้ว ยังมีอีกหลายกรณีที่สะท้อนให้เห็นว่าผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์เป็นของ โชว์ความแปลกในเมืองหลวง ตัวอย่างเช่น ในงานสมโภชพระนครครบรอบร้อยปี (พ.ศ.2425) มี การจัดนิทรรศการแสดงสิ่งของของสยามเพื่อพิสูจน์ให้ชาวยุโรปเห็นว่าสยามมีความเป็นศิวิไลซ์ เพียงใด โดยมีการแบ่งออกเป็นหลายห้อง ซึ่งห้องหมายเลข 54 นั้น มีการบันทึกว่าเป็นห้องแสดง มนุษย์หุ่นขี้ผึ้งใส่เครื่องแต่งกายตามแบบต่าง ๆ โดยมีทั้งแบบสมัยใหม่และแบบสยามดั้งเดิม นอกจากนั้น ยังมีหุ่นขี้ผึ้งที่เป็นชาวบ้านและชาวป่าจากหลายประเทศ นุ่งเสื้อผ้าแบบสมัยใหม่ ซึ่งดู แล้วขัดแย้งในตัวเองจนสร้างความขบขันให้แก่ผู้ชม ดังนั้น แม้จะไม่ได้มีการนำคนตัวเป็น ๆ มา แสดง แต่ก็สะท้อนให้เห็นว่าผู้จัดงานและผู้เข้าชมมีทัศนคติต่อผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ในฐานะที่เป็นของ

แปลก แม้จะพยายามทำให้ผู้คนเหล่านี้มีความทันสมัยแล้ว แต่ผู้คนเหล่านี้ก็ยังคงเป็นของแปลกซึ่งสร้างเสียงหัวเราะให้แก่คนกรุงเทพฯ อยู่เช่นเดิม (ปรีดี, 2562, น.41-46)

เวลาผ่านไปหลายทศวรรษ การนำมนุษย์มาเป็นของโชว์ความแปลก ก็เสื่อมความนิยม ไม่มีสวนสัตว์มนุษย์อีกต่อไป เพราะถือเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนและไม่เคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ อย่างไรก็ตาม ผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ก็ยังถูกนำเสนอในอีกลักษณะหนึ่ง ในคราวนี้พวกเขาถูกนำเสนอในฐานะที่เป็นสินค้าในรูปแบบต่าง ๆ ดังที่จะได้กล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

ชาติพันธุ์ในฐานะที่เป็นสินค้า

การนำเสนอผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์โดยคนกรุงเทพฯ ยังคงดำเนินต่อไปจนกระทั่งช่วงปลายทศวรรษ 2520 ถึง ต้นทศวรรษ 2530 ในช่วงทศวรรษดังกล่าว เกิดปรากฏการณ์สำคัญอย่างหนึ่งในสังคมไทย โดยเฉพาะในพื้นที่กรุงเทพฯ นั่นคือกระแสการเชิดชูวัฒนธรรมท้องถิ่น กระแสดังกล่าวส่วนหนึ่งเกิดจากความวิตกกังวลว่าเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่กำลังพัดพาทุนนิยมตะวันตกเข้ามาทำลายอัตลักษณ์ความเป็นไทยจนหมดสิ้น วัฒนธรรมท้องถิ่นก็เป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ความเป็นไทย หากไม่มีการรักษาแล้ว วัฒนธรรมเหล่านี้ก็จะสูญหายไปเพราะอำนาจของทุนนิยมตะวันตก (ดู Reynolds, 2002, p.308-338) ดังนั้น ผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์จึงยังคงมีความสำคัญต่อคนกรุงเทพฯ ที่จะทำความรู้จัก อย่างไรก็ตาม การนำเสนอผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์โดยคนกรุงเทพฯ กลับออกมาในลักษณะของการทำให้เป็นสินค้าในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เพลง ธุรกิจการท่องเที่ยว อันเป็นการกลับไปตอบสนองต่อทุนนิยม ทั้งยังอาจมีการตกแต่งเพิ่มเติมสีล้นบางอย่างเพื่อให้สามารถขายได้อีกด้วย ทั้งนี้ การทำให้ผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์เป็นสินค้าในรูปแบบต่าง ๆ มีมาก่อนทศวรรษ 2520 แล้ว แต่ในช่วงปลายทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา ปรากฏการณ์ดังกล่าวมีความโดดเด่นมากขึ้นอันเนื่องมาจากกระแสการเชิดชูวัฒนธรรมท้องถิ่นนั่นเอง

ในช่วงปลายทศวรรษ 2520 วงดนตรีนกแล ถือเป็นวงดนตรีที่มีชื่อเสียงโด่งดังในกรุงเทพฯ วงดนตรีนกแลเป็นการรวมตัวของนักเรียนชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนตัวเมืองแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ พวกเขาเดินทางไปหลายแห่งเพื่อเล่นดนตรีจนกระทั่งผู้ก่อตั้งค่ายเพลงแกรมมี่ให้ความสนใจและชักชวนมาทำเพลง วงดนตรีนกแลจึงเป็นที่รู้จักของคนกรุงเทพฯ มานับแต่นั้น สิ่งที่น่าสนใจในวงดนตรีนกแล คือการให้นักดนตรีรักษาคอนเซ็ปต์เดิมของตนเองโดยแต่งชุดชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ถึงแม้ว่านักดนตรีหลายคนจะเป็นเด็กในเมืองก็ตาม (Sanook, 20 ตุลาคม 2566) จากนั้น ก็ใช้ความสามารถของนักดนตรีในการร้องรำทำเพลงผ่านภาษาท้องถิ่นผสมกับภาษาไทยกลาง เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตของผู้คนบนพื้นที่สูง เพลงหนึ่งที่มีชื่อเสียงก็คือ “หนุ่มดอยเต่า” เพลงนี้เล่าถึงหนุ่มดอยเต่าคนหนึ่งซึ่งรู้สึก “มันเศร้าหัวใจ คิดมาคิดไปมันน้อยใจแต่เล่า” เมื่อพบवादอยเต่าในปัจจุบันได้รับการพัฒนาโดยรัฐบาล จนเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปแล้ว แตกต่าง

จากในอดีตที่ตนและคนในหมู่บ้านยังต้องเดินทางเข้าเมืองเพื่อมาหางานทำเพราะความแร้นแค้น อย่างไรก็ตาม หนุ่มดอยเต่าก็ยังมีคามยินดีและขอเชิญชวนให้พี่น้องชาวดอยเต่าที่ออกไปหางานทำในเมือง กลับมาใช้ชีวิตในบ้านเกิดซึ่งตอนนี้มีทั้งความอุดมสมบูรณ์และความสุขกันดีกว่า เพลงหนุ่มดอยเต่าทำให้ผู้ฟังมีภาพจำ (มายาคติ) เกี่ยวกับดอยเต่าว่า เป็นพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งเคยมีความแห้งแล้ง แต่เพราะการเข้ามาให้ความช่วยเหลือโดยรัฐบาลไทย ปัญหาความแห้งแล้งนั้นจึงทุเลาลง ผู้คนกลับมามีความสุขยิ้มแย้มแจ่มใส ไม่จำเป็นต้องไปดิ้นรนทำมาหากินในเมืองแล้ว เพลงหนุ่มดอยเต่าได้รับความนิยมในกรุงเทพฯ และมีการจัดคอนเสิร์ตอยู่หลายครั้ง รวมถึงเทปเพลงซึ่งได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากผู้บริโภคด้วย

จะเห็นได้ว่าการนำเสนอตัวตนของผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ในลักษณะของการทำให้เป็นสินค้า มีการเพิ่มเติมสีสันบางประการ และการนำเสนอเรื่องราวของผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ ก็เป็นการนำเสนอผ่านมุมมองของคนนอกเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งก็อาจเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อภาพจำของคนกรุงเทพฯ เอง ซึ่งย่อมส่งผลให้สินค้าชิ้นนั้นได้รับกระแสการตอบรับที่ดีด้วย ภายหลังจากยุควงดนตรีร็อกแล้ว ก็ยังมีนักแต่งเพลงและนักดนตรีรุ่นหลัง ๆ ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากวงนกลอย² นอกจากนั้น นักมานุษยวิทยายังได้อธิบายเพิ่มเติมว่า การทำให้ตัวตนของผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์กลายเป็นสินค้าในลักษณะเช่นนี้ จะส่งผลให้เราไม่สามารถพบสิ่งที่เรียกว่าอัตลักษณ์ที่มีความจริงแท้ของผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ได้ในที่สุด ถึงแม้สินค้าเหล่านั้นมักบอกว่าเป็นการนำเสนอความจริงแท้ก็ตาม และไม่ว่ามันจะเป็นเรื่องจริงแท้หรือไม่ เราก็ไม่สามารถพิสูจน์ได้อยู่ดี เพราะแม้กระทั่งผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ก็มีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตนเองให้เข้ากับความปลอดภัยของบริบทสังคมอยู่เสมอ (ดู ประสิทธิ์, 2565, น.124-144)

การนำเสนอผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์โดยคนกรุงเทพฯ ในลักษณะของการทำให้เป็นสินค้า ยังมีอีกมากมาย โดยในที่นี้ขอยกตัวอย่างเรื่องการท่องเที่ยว เนื่องจากเป็นกรณีให้เห็นได้ชัดเจนที่สุด เช่น การทำให้พื้นที่ของผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์กลายเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว โดยให้ชาวบ้านแต่งชุดประจำกลุ่มชาติพันธุ์ และแสดงวิถีชีวิตประจำวันของตนเองให้นักท่องเที่ยวได้ยลโฉม ซึ่งจะเห็นได้ว่าในชีวิตประจำวันจริง ๆ แล้ว ชาวบ้านเหล่านี้ก็ไม่ได้แต่งชุดชาติพันธุ์ และการดำเนินชีวิตประจำวันของ

² เช่น เพลง “เด็กดอยใจดี” ของ น้อยมายด์ ป่วนเมือง (นามในวงการ) เพลงดังกล่าวเล่าถึงเด็กน้อยชาวม้ง ชาวย้า ชาวกะเหรี่ยง และชาวมูเซอ ในโรงเรียนแห่งหนึ่ง พวกเขาไร้เดียงสา แต่ก็มีความรักใคร่กลมเกลียวกันดี และมักแจกแครอทให้เพื่อน ๆ เป็นประจำ ขณะที่ตัวนักเรียนจะเป็นเด็กผู้หญิงในชุดชาติพันธุ์และร้องเพลงด้วยสำเนียงภาษาไทยกลางที่ฟังดูไม่ชัด เพลงเด็กดอยใจดี เป็นเพลงที่ได้รับความนิยมในกรุงเทพฯ แต่ก็เป็นเพลงที่ถูกเขียนขึ้นจากมุมมองของคนนอกเช่นกัน และแม้กระทั่งตัวคนร้อง ก็ไม่ใช่ชาวชาติพันธุ์ แต่เป็นเด็กจังหวัดนนทบุรีซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กับกรุงเทพฯ นี่เอง ดู PPTV Online. (24 มีนาคม 2562). “วันนี้ของน้อยมายด์ป่วนเมือง จากเด็กดอยใจดีสู่คุณแม่สู้ชีวิต.” สืบค้นจาก <https://shorturl.asia/7riNF>

พวกเขาก็ไม่ใช่สิ่งแสดง แต่ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อภาพจำและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวซึ่งโดยมากเป็นคนเมือง นอกจากหมู่บ้านท่องเที่ยวแล้ว ก็ยังมีธุรกิจฟาร์มล่ามั่ง ธุรกิจดังกล่าวเป็นการนำรถล้อเลื่อนไม้ของชาวม้งมาแข่งขันประลองความเร็วเหมือนรายการแข่งรถยนต์ ฟาร์มล่ามั่ง ธุรกิจนี้เป็นการนำวิถีชีวิตของชาวม้งมาทำให้เป็นสินค้าเพื่อสนับสนุนกระแสการท่องเที่ยวของคนเมือง นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมประเพณีและพื้นที่ของชาวม้งแล้ว ก็สามารถร่วมสนุกได้ (ประสิทธิ์, 2565, น.143)

การทำให้ผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์เป็นสินค้าในรูปแบบต่าง ๆ ยังเกี่ยวข้องกับการตกแต่งเรื่องราวเพื่อให้ตัวตนของพวกเขาผูกติดกับความเป็นไทยด้วย จะเห็นได้ว่า การนำเสนอเรื่องราวของผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นในอุตสาหกรรมดนตรี ภาพยนตร์ ป๊าว สารคดี หรือการท่องเที่ยว มักต้องทำให้พวกเขามีความเป็นชาติไทยอยู่เสมอ ถึงแม้พวกเขามักจะถูกทำให้เป็นชนกลุ่มน้อยที่มีอำนาจด้อยกว่าคนเมืองก็ตาม เรื่องเล่าที่ว่าวัฒนธรรมการปลูกไร่ชาของชาวเขาอาจจะไม่เกิดขึ้น หากรัฐไทยไม่เข้ามาแนะนำและช่วยเหลือให้พวกเขาเลิกปลูกฝิ่น ถือเป็นตัวอย่างเรื่องเล่าคลาสสิกซึ่งปรากฏให้เห็นบ่อยครั้ง และยังมีเรื่องเล่าในทำนองนี้อีกเป็นจำนวนมาก ทั้งยังกลายเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้รับสารยึดถือและเกิดอคติว่าผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ต้องมีความเป็นไทย ไม่เช่นนั้นจะถือว่าเป็นบุคคลไร้สิทธิตามกฎหมาย ดังจะเห็นได้จากครั้งหนึ่งในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและคุ้มครองวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ สมาชิกวุฒิสภาบางคนไม่เห็นด้วยกับการที่ร่างกฎหมายไม่ระบุว่ากลุ่มชาติพันธุ์คือกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย อีกทั้งวิพากษ์วิจารณ์ว่าร่างกฎหมายนี้ไม่ตระหนักถึงความเป็นหนึ่งเดียวของชาติไทย และเห็นเป็นแผนร่างกฎหมายที่น่าจะยกประเทศให้กลุ่มชาติพันธุ์ไปเลย³

สรุป

ชาติพันธุ์เป็นกลุ่มคนที่มีเรื่องราวเป็นของตนเอง และในหลายเรื่องราวก็เป็นสิ่งที่คนกรุงเทพฯ ต้องการทำความรู้จัก ตัวตนของผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งถูกนำเสนอให้แก่คนกรุงเทพฯ จึงยังคงปรากฏให้เห็นเรื่อยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และคงจะเป็นเช่นนั้นต่อไปในอนาคต อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะการนำเสนอจะอยู่ในรูปแบบใดก็ตาม ดูเหมือนว่าการนำเสนอตัวตนของผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ก็ยังคงมีส่วนที่ตอบสนองต่อมุมมองของชาวเมืองหลวง การตอบสนองเช่นนี้ส่งผลให้มายาคติของคนกรุงเทพฯ ที่มีต่อผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ มีแนวโน้มที่จะดำรงอยู่ต่อไป

ทั้งนี้ อาจมีคำแนะนำในอีกมุมหนึ่งว่า การนำเสนอตัวตนของผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ในฐานะที่เป็นสินค้า ก็สามารถมองให้เป็นโอกาสที่จะทำให้เรื่องราวของผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ได้รับการศึกษาในวงกว้างมากขึ้น และนำไปสู่การพัฒนาต่อยอดให้สอดคล้องต่อนโยบาย Soft Power ของรัฐบาล

³ ดูตัวอย่างการแสดงความคิดเห็นของสมาชิกวุฒิสภาดังกล่าว ใน <https://www.facebook.com/photo/?fbid=977765114528448&set=a.486924250279206>

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ต้องตระหนักถึงพร้อมกันด้วยก็คือ การที่จะศึกษา ตลอดจนการนำเสนอตัวตนของผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ก็ยังคงต้องไม่นำมุมมองแบบกรุงเทพฯ มาเป็นศูนย์กลางในการนำเสนอ เพราะถึงที่สุดแล้ว การคืนเรื่องราวของผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ ให้เป็นของผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ คือสิ่งสำคัญที่สุดในการทำความเข้าใจต่อการดำรงอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายในสังคม

ผู้เขียน

ธนวัฒน์ รุ่งเรืองตันติสุข นักวิจัย

ฝ่ายวิจัยและส่งเสริมวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

บรรณานุกรม

- กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. “นายคนึง มหาดเล็ก” จาก “ก๊วย” อาศัยในป่า สู่ มหาดเล็กตัวน้อยใน ร.5 ราชสำนักอื้อฮา.” สืบค้นเมื่อ 2 เมษายน 2567 จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_65016 (11 กันยายน 2567).
- ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์. (2555). *แลหลังบางกอก*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า 2000.
- บุญเสริม ฤทธาภิรมย์. (2548). *นายคนึง เงาะเซม้งภาคใต้*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ.
- ปรีดี หงษ์สดัน. (2562). *สยามมหารัชมะ: การเมืองวัฒนธรรมกับการช่วงชิงความเป็นสาธารณะ*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ประสิทธิ์ ลิปรีชา. (2565). *ชาติพันธุ์สัมพันธ์ การเมืองของความสัมพันธ์และแนวคิดการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- Andreassen, Rikke. (2015). *Human Exhibition: Race, Gender and Sexuality in Ethnic Displays*. England: Ashgate.
- Reynolds, Craig J. (2002). “Thai Identity in the Age of Globalization” in *National Identity and Its Defenders: Thailand Today*. Chaing Mai, Silksworm Books.
- Said, Edward. (1979). *Orientalism*. New York: Vintage Books.
- Sanook. “วันวานยังหวานอยู่ “นกแล” ตำนานวงดนตรีเด็ก ตื่นต้น 40 ปี ยังอยู่ในใจแฟนเพลง.” สืบค้นเมื่อ 9 เมษายน 2568 จาก <https://www.sanook.com/music/2470001/> (20 ตุลาคม 2566).
- Thongchai Winichakul. (2000). “The Quest for “Siwirai”: A Geographical Discourse of Civilizational Thinking in the Late Nineteenth and Early Twentieth-Century Siam” in *The Journal of Asian Studies*, 59: 3 (August 2000).